

Halebić Jasmin*
Ekonomski fakultet u Zenici

NOVA INSTITUCIONALNA EKONOMIKA I EKONOMSKI RAZVOJ – NEKI ASPEKTI STANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Rezime

U ovom radu cilj nam je predstaviti temeljne uvide u nove institucionalne ekonomike te prema njima sagledati neke aspekte stanja u bosanskohercegovačkoj privredi, posebice one koji, shodno kriterijima nove institucionalne ekonomike, utiču na ekonomski rast i razvoj, a to su: prohodnost kapitala, provedba ugovorâ, troškovi informacija i troškovi snošenja rizika. Ovim našim odabirom se, dakako, ne iscrpljuju svi kriteriji nove institucionalne ekonomike u pogledu pospješivanja ekonomskog rasta i razvoja. Takav pothvat bi se neminovno suočio sa ograničavajućim prostorom ovog članka. Cijenimo da odabir uvida u nove institucionalne ekonomike može doprinijeti ubrzavanju ekonomskog rasta i razvoja u BiH te na toj tvrdnji temeljimo i važnost ovog rada. S tim u vezi, koristimo se metodom analize, komparativne eksplikacije i sinteze sa osloncem na kritičko proučavanje i posmatranje. Ovako postavljenim okvirom rada došli smo do zaključka da trenutačno institucionalno okruženje u BiH ne pogoduje u dovoljnoj mjeri ubrzavanju privrednog rasta i razvoja. Predlažu se rješenja koja će ponukati institucionalnu inovaciju i koja bi, imajući u vidu političko-ekonomsku uvjetovanost takvog pothvata, osigurala efikasan pravni sistem, jake konkurencijske zakone i regulatorni sistem koji će podržavati siguran i pouzdan finansijski sistem.

Ključne riječi: nova institucionalna ekonomika, institucije, ekonomski razvoj, kapital, ugovori

1. Uvod

Ekonomija razvoja kao zasebna disciplina ekonomske znanosti neće izgubiti na svojoj važnosti sve dok postoji razlika u dohotku (ili drugim pokazateljima razvoja, prosječnoj životnoj nadi, primjerice) između pojedinih zemalja u svijetu. Zašto neke zemlje uspješno organiziraju svoje privrede, dok druge ne uspijevaju ostvariti privredni rast i razvoj ili to čine u nedovoljnoj mjeri? Smatramo da je odgovor na ovo pitanje, dobrim dijelom, određen ulogom institucija u privredama tih zemalja. S tim u vezi, ekonomija razvoja i nova institucionalna ekonomika u BiH, državi koja po većini pokazatelja razvoja zaostaje ne samo za vodećim zemljama u svijetu nego i zemljama iz okruženja, zasigurno imaju plodno tlo za proučavanje.

Od II svjetskog rata naovamo u oblasti ekonomskog razvoja profilirale su se dvije grupe ekonomista. Prva, tradicionalna, grupa ekonomista razvoja naglašavala je značaj države kao inicijalnog pokretača procesa razvoja, dok je druga, neoklasična, grupa isticala presudnu ulogu tržišta, cijena i poticaja u ekonomskom razvoju (Meier i dr., 2001). Historijsku prevagu, naročito nakon propasti komunizma, odnijela je neoklasična škola. BiH u svom razvojnom procesu je, donekle, bila izuzetak od pravila da država u potpunosti kontrolira industrijsku proizvodnju samom činjenicom da su veliki privredni sistemi u BiH bili 'društveno' vlasništvo, iako su često

---

* Mr. sc. u oblasti ekonomskog razvoja i planiranja. Kontakt adresa: jasmin.halebic@ef.unze.ba

stvarani i upravljani prema političkoj inicijativi (Prašo, 2001), odnosno svojevrsnom intervencijom države u privredi.

U poslijeratnom periodu BiH je tretirana standardnim tranzicijskim paketom koji je primijenjen u gotovo svim tranzicijskim zemljama. Taj tranzicijski paket počiva na *Vašingtonskom konsenzusu* utemeljenom na neoliberalnom modelu rasta zemalja u razvoju podržavanom od Svjetske banke i MMF-a. 'Model se', ističe K. Hodžić (2003, 517), 'bazira na potpunomⁱ djelovanju slobodnog tržišta do koga se, između ostalog, dolazi ekspresnom i masovnom privatizacijom'. Dakle, na poslijeratni ekonomski razvoj u našoj zemlji gledano je kroz prizmu neoklasične ekonomije. Međutim, u posljednje vrijeme nemali je broj onih koji smatraju da rješenja i modeli koje nudi neoklasična škola ekonomskog razvoja, hipotetički navodeći da se proizvodnja, ekonomski rast i razlike između industrijskih i zemalja u razvoju mogu objasniti usredsređivanjem na 'temeljne elemente' – resurse, tehnologiju i preferencije, nisu dovoljan uvjet za dobre privredne rezultate (North, 1993). I ne samo to! Neoklasična teorija je naprosto neodgovarajuće sredstvo za analizu i propisivanje politika koje će potaknuti razvoj.ⁱⁱ Oslanjajući se na efikasna tržišta koja će potaknuti alokaciju temeljnih elemenata, neoklasična ekonomija ne pruža uvid u institucionalne zahtjeve od presudne važnosti za stvaranje takvih tržišta, smatrajući da će racionalni donositelji odluka na tržištu, usljed djelovanja povratne sprege informacija, ispraviti svoje odluke ukoliko se one, prvobitno, pokažu pogrešnim.

Međutim, efikasna tržišta su, između ostalog, funkcija institucija koje pružaju mjerenja i provedbu ugovora sa što nižim troškovima, prema tome, što su transakcijski troškovi niži, to su tržišta efikasnija. Dugo vremena ekonomska teorija je zanemarivala učinak institucija djelomice zbog neuhvatljivosti njihove analitičnosti, a dijelom i zbog, naizgled, uspješnih neoklasičnih neinstitucionalnih postavki (Williamson 1995, 176).

Članak je, osim uvoda, koncipiran u pet odjeljaka, u drugom odjeljku se bavimo definicijom i pojmom institucija te njihovim uticajem na ekonomski razvoj, u trećem odjeljku ispitujeemo mogućnost institucionalne promjene, u četvrtom predstavljamo institucionalnu strukturu jednog društva, dok u petom donosimo neke zaključne misli o ekonomici institucija i tranzicije.

2. Definicija i podjela institucija

Institucije su ljudski osmišljena ograničenja koja izgrađuju ljudsko međudjelovanje. Sastoje se od formalnih (zvaničnih) ograničenja, kao što su: ustavi, zakoni, pravila, vlasnička prava; neformalnih (nezvaničnih) ograničenja, poput: kodeksa ponašanja, dogovorâ, samonametnutih propisa ophođenja; te osobina njihove prinudne provedbe (North, 1994a). Pojam institucijaⁱⁱⁱ može se sabrati u iskazu da su institucije sistemi uspostavljenih i prevladavajućih društvenih pravila koja strukturiraju društvena međudjelovanja (Hodgson 2006, 2). Riječ institucija se kod nas većinom upotrebljava u smislu označavanja organizacije (ministarstvo, razne agencije, univerzitet, administrativni organ, itd.). Naglašavamo da u ovom radu riječ institucija ne upotrebljavamo u tom smislu.

Uticaj institucija u ekonomskom razvoju može se postulirati tek nakon dokazivanja tvrdnji da su: (1) institucije značajne u ekonomskom razvoju, i da su (2) podložne analizi pomoću instrumenata ekonomske teorije (Mathews, 1986). Institucije su bitne za ekonomski razvoj jer: pomažu pružanju odgovora na nedoumice i tržišne neuspjehe neo-klasične teorije, predstavljaju izazov dominantnoj ulozi tržišta u ekonomskim smjernicama, osiguravaju novo objašnjenje za

isticanje uloge države u privredi i priskrbljuju pokretač razvoja, odnosno temeljni određivač dugoročnog učinka privreda, čime se teorija institucija svrstava među 'velike teorije ekonomije' (Harris i ost., 1995).

Imajući u vidu opseg definicije institucija, mjerenje institucionalnih promjena i kvalitetno obuhvatanje njihovog uticaja u ekonomskim analizama doimaju se izrazito složenim zadatkom. Pravilan pristup rješenju tog zadatka naznačava neophodnost obuhvatanja učinka ili kvalitete institucija umjesto prostog opisivanja njihovih obilježja i osobina. Učestala praksa kod istraživača na polju nove institucionalne ekonomike je izbor nekoliko mjerljivih kvalitativnih zamjena koje u sebi odražavaju karakteristike institucija te njihovo posmatranje, kvantificiranje i ispitivanje uticaja na ekonomski rast i razvoj. Takvi pokušaji pozicionirani su između značajnog doprinosa proučavanju institucija jer dozvoljavaju jasnije i preciznije rasuđivanje o institucijama, odviše složenim da bi se elaborirale samo riječima; i ne manje bitnog rizika propuštanja i zanemarivanja velikih i vrijednih dijelova institucija u njihovoj cjelokupnosti. Mjerenje institucija, između ostalog, sadrži: mjerenja kvaliteta institucija, mjerenja društvenog kapitala, te društvenih i političkih obilježja i političke nestabilnosti.

Svaka od ovih zamjena se dalje usitnjava na mjerenja raznolikih pokazatelja. Istraživanja pokazuju da su od gore navedenih pokazatelja kvalitet institucija i društveni kapital u pozitivnoj, dok su društvena obilježja i politička nestabilnost u negativnoj uzajamnoj vezi sa privrednim rastom. Za politička obilježja institucija nije utvrđena signifikantna uzajamna veza u odnosu na privredni rast (Aron, 2000).

Suštinska važnost institucija ogleda se u njihovoj određujućoj ulozi strukture poticaja u jednoj privredi. Ukoliko su institucije određene tako da potiču one privredne djelatnosti kojima se povećava produktivnost, onda će takvo institucionalno uređenje, indirektno alocirajući resurse, ozbiljiti privredni rast u društvu.^{iv} Produktivnost, kao odnos izlaznog učinka i ulaznih veličina proizvodne funkcije, će biti uvećana ukoliko se postigne smanjenje ukupnih troškova, transakcijskih i transformacijskih, prvih povezanih sa mjerenjem i provedbom ugovora, i drugih povezanih sa fizičkim troškovima proizvodnje. Transakcijski troškovi se umanjuju institucionalnim dok se transformacijski troškovi smanjuju tehnološkim promjenama. Institucionalne promjene i inovacije koje utiču na opadanje transakcijskih troškova (a time na jačanje produktivnosti i, u krajnjoj instanci, ekonomskog rasta) jesu one institucije koje: povećavaju prohodnost kapitala, smanjuju troškove informacija, smanjuju troškove snošenja rizika i poboljšavaju provedbu ugovora.^v Budući da je za detaljnu i detaljnu elaboraciju pobrojanih područja neophodno izvesti odvojena, složena i interdisciplinarna istraživanja, to ćemo se u ovom radu, neminovno, ograničiti na naznake stanja i ukazivanje na probleme.

Izgradnja institucija koje potpomažu *prohodnosti kapitala* dobiva na značaju s obzirom na zakon opadajućih prinosa i prostu računicu da će u zemlji u kojoj postoji više kapitala u odnosu na broj stanovnika kapitalni prinosi biti u padu. Budući da nedostatak kapitala u zemljama u razvoju dovodi do viših prinosa na kapital (Stiglitz i ost. 2000, 741), povećanje njegove prohodnosti je od ključne važnosti. Razvijenost tržišta kapitala i njegova sposobnost učinkovitog rasporeda kapitala neophodan je preduvjet gornje tvrdnje.^{vi} Iako je puna sloboda kretanja kapitala (i osoba, roba i usluga) zagarantovana Ustavom BiH (član 1, stav 4), oba entiteta su uspostavila vlastite berze^{vii} na kojima se trguje dionicama, međutim, djelomično zbog njihove nedovoljne veličine, a dijelom i zbog nepovjerenja javnosti usljed ranijih vaučerskih

privatizacijskih programa, nedovoljne likvidnosti berzi i fragmentiranih regulativnih okvira koji povećavaju troškove njihovog poslovanja, te berze ne doprinose dovoljno prohodnosti kapitala.

Prema podacima Sarajevske berze (Hamzagić 2006, 68), od ukupne vrijednosti ponuđenog dioničkog kapitala na tom tržištu u 2005. godini koja je iznosila 12,6 mlrd KM ostvaren je promet nešto preko 555 mil KM, što predstavlja više nego skromnih oko 5 %. Razlog tome leži u činjenici da je struktura ponuđenog kapitala pretežno državnog vlasništva za čiju prodaju još ne postoje dovoljno razvijeni tržišni mehanizmi.

Troškovi informacija su stvarni troškovi i nije ih moguće izbjeći niti zanemariti. Strane u ugovoru ne mogu isključivo putem tržišta dobiti pouzdane informacije o svojstvima roba i usluga u razmjeni. Mjerenje tih svojstava jest skupa aktivnost i treba ga obavljati ona strana koja je u položaju da to čini najjeftinije. Međutim, takvo rješenje problema informacija nije primjenjivo ukoliko strane u ugovoru ne vjeruju mjerenjima (Eggertsson, 1999), odnosno informacijama koje pruža druga strana. Ukoliko kompanije napuhavaju svoje dobiti ili prikrivaju štetne informacije, što tržište ne može prepoznati i razotkriti, takva ponašanja bi mogla obmanuti potencijalne investitore. To je u BiH posebno izraženo u vidu nepovjerenja u finansijske izvještaje kompanija. U tom smislu potrebno je uspostaviti institucije koje će nametnuti mnogostruko veće troškove strani koja daje nepouzdana (ili lažne) informacije (ili rezultate mjerenja) u odnosu na eventualne koristi koje bi mogle biti stečene takvim radnjama. Uloga države u tom smislu je nezamjenjiva.

Troškovi snošenja rizika u transakcijama mogu biti visoki ukoliko ih snosi jedna osoba ili strana u ugovoru. Zbog toga je uloga razvijenog tržišta u raspodjeli rizika na manje dijelove proširujući ga na veći broj osoba ili sudionika na tržištu. Rizik od požara i troškovi osiguranja od požara, primjerice, će za jednu osobu (recimo kućevlasnika) biti veoma visoki ukoliko ih on kao pojedinac pokuša podnijeti u cijelosti. Međutim, kupovinom police osiguranja protiv požara on rizik i eventualni trošak dijeli sa još jednim sudionikom na tržištu, osiguravajućim društvom. Podnošenje i raspodjeljivanje rizika na tržištu kapitala odvija se pomoću dioničkog vlasništva (Samuelson i ost. 2001, 210). Razvojni projekti, izgradnja tvornica ili novih projekata u okviru postojećih proizvodnih kapaciteta su veoma skupi i rizični jer nema garancije da će putem dovoljnog tržišnog udjela uspjeti ostvariti povrat investiranih sredstava. Zato je malo pojedinaca koji imaju dovoljno sredstava i sklonosti za poduzimanje tako rizičnih poduhvata. No, kada se tako velike investicije podijele na veliki broj dionica, onda se i cjelokupni rizik dijeli i lakše ga podnosi više malih dioničara.

Stanje sa dioničkim vlasništvom i trgovanjem u BiH je takvo da okončanje procesa privatizacije predstavlja preduvjet povećanja trgovanja dionicama. Sa druge strane, tehnika trgovanja na, primjerice, Sarajevskoj berzi jednu transakciju kupo-prodaje dionica obavlja u trajanju od tri radna dana, tako da se osjeća prostor za poboljšanje sinhronizacije aktivnosti učesnika i institucija tržišta (Kahriman 2006, 87). Veći nivo discipline učesnika kroz razradu sistema odgovornosti, uzajamne i pojedinačne, sankcije i smanjenje rizika izvršenja transakcije, te stabilnost i transparentnost mogli bi imati uticaja na troškove snošenja rizika.

Ekonomska teorija troškove snošenja rizika stavlja u izravan odnos sa razvijenošću tržišta kapitala, navodeći da će razvijeniya tržišta kapitala omogućiti veći stepen upravljanja rizikom. Vrijedi i obrnuto, postojanje rizika koji se opire upravljanju nepogrješivo ukazuje na nerazvijenost tržišta kapitala.

Brza i efikasna *provedba ugovora*, odnosno rješavanje poslovnih sporova, nedvojbeno utiče na odluku o investiranju. Sudstvo u BiH ne osigurava brzo i efikasno rješavanje poslovnih sporova.^{viii} Osnovni problemi u sadašnjem radu sudske i tužilačke funkcije u BiH, prema ocjeni Visokog sudske i tužilačkog vijeća (Godišnji izvještaj za 2005, str. 1-7), su: a), razjedinjeno finansiranje sudova i tužilaštava, u ovom trenutku se sudovi i tužilaštva finansiraju iz 14 različitih izvora; b) neefikasno procesuiranje predmeta, ovaj problem nastao je zbog: dugogodišnjeg gomilanja ogromnog broja predmeta koji nisu riješeni, neodgovarajućeg rukovođenja u sudovima i tužilaštvima, nemotiviranog osoblja, zastarjelih postupaka obrade predmeta, neodgovarajućih prostorija i nedostatka moderne opreme; c) nedovoljna finansijska sredstva.

Ukoliko privatni sektor ne može računati na odlučnu i nepristrasnu angažiranost države u provedbi ugovora, onda je vrlo vjerovatno da se neće moći osloniti ni na ispunjavanje preuzetih obaveza od strane države u ugovorima u kojima se kao ugovorna strana javlja država. Alternativa čvrstoj provedbi zakona jest postojanje uzajamnog povjerenja i implicitnog osjećaja obaveze (Sen, 1999). Očuvanje i provedba ugovora bivaju otežani u situaciji nepostojanja kriterija tržišnog morala i poslovnog povjerenja. Dugoročno gledano, za državu je korisno promicanje ovih 'poslovnih vrijednosti' koje pripadaju kategoriji neformalnih institucija. Nažalost, mora se kazati da u BiH do sada nije ponuđena skala društvenih vrijednosti koje podržava politički sistem (Bašić 2004, 30).

Institucionalni okvir tržišnih privreda, koji smo sažeto ocrtili u gornjim redovima, pospješuje smanjenje troškova povezanih sa korištenjem tehnologije i osigurava realizaciju potencijalne produktivnosti nove tehnologije u stvaranju visokodohodnih privreda koje karakterišu Zapad. Taj institucionalni okvir je ekonomijama Trećeg svijeta i onima u tranziciji nametnuo tako visoke transakcijske troškove (North 1997, 14) da one samo djelomično ostvaruju produktivni potencijal novih tehnologija.

3. Institucionalna struktura društva

Veoma pregledan okvir za razumijevanje značaja institucija u ekonomiji i društvu uopće predstavljen je u donjoj tabeli (Williamson, 2000, peti nivo (N 5) dodao autor):

Nivo	Učestalost promjena	Cilj
N 1 <i>Socijalna položnost:</i> neformalne institucije, običaji, tradicije, religija, ideologija	10 ³ do 10 ⁴ godina	Često izvan ekonomskih računica
N 2 <i>Institucionalno okruženje:</i> formalne institucije (politika, sudstvo, administracija)	10 ¹ do 10 ² godina	1. nivo ekonomisanja
N 3 <i>Upravljanje:</i> ugovori, organizacije, transakcije	1 do 10 godina	2. nivo ekonomisanja
N 4 <i>Raspored i uposlenost resursa:</i> cijene i količine	Neprekidno	3. nivo ekonomisanja
N 5 <i>Mentalni mehanizam:</i>	Neprekidno	4. nivo

ograničena sposobnost obrade podataka	racionalnost,	ekonomisanja

Svaki gornji nivo predstavlja ograničenje za donji nivo, tako je, primjerice, institucionalno okruženje (N 2) istodobno i ograničenje za upravljanje (N 3). Prvi nivo, neformalne institucije, se u većini ekonomskih analiza uzima kao zadan i to je prostor u kojem djeluju običaji, tradicije, norme, kultura, itd. Religija ima značajnu ulogu na tom nivou. Ovaj je nivo stoga, uglavnom, izvan opsega ekonomskih smjernica i politika. Sljedeća dva nivoa su predmet proučavanja nove institucionalne ekonomike. *Institucionalno okruženje*, predstavljeno kroz formalne institucije, jest prvi stupanj ekonomisanja pa ga zbog toga treba dovesti u red. *Upravljanje*, treći nivo, se bavi krajnjom jedinicom privrednog djelovanja, a to je transakcija. Na ovom nivou se praktično ogleda funkcionalnost društvenog poretka i ekonomskog sistema. Budući da djelovanje zvaničnih institucija nije savršeno (niti besplatno), učesnici u transakciji su okrenuti i privatnim utanačenjima kojima rješavaju zapriječenosti i ostvaruju uzajamni dobitak. Uređenost drugog i trećeg nivoa mjeri se već spomenutim kvalitativnim zamjenama. Četvrti nivo je prostor na kojem djeluje aparatura neoklasične ekonomije, dok je peti nivo predviđen za umne sposobnosti pojedinaca, zadatak koji je izvan okvira ekonomske analize, mada je ekonomija naslonjena na određene pretpostavke o čovjeku kao takvom (racionalnost, kalkulativne sposobnosti, informiranost). Kolona označena kao *učestalost* presuponira brzinu promjene na odgovarajućem nivou posmatranja. Promjene *institucionalnog okruženja* se dešavaju sporije od promjena na *upravljačkom* nivou te su zato i određene vremenskim jedinicama višeg stepena.

4. Mijenjanje institucija

Pitanje mijenjanja institucija iz trostruke definicije institucija iznesene na početku II odjeljka doima se složenim. Da bi se jedna institucija u potpunosti promijenila, nije dovoljno izmijeniti samo formalna pravila, što je zadaća vlasti; nego je neophodno imati u vidu i neformalna pravila, koja nastaju po posebnoj logici i dinamici, a ne treba se zanemariti ni provedba tih pravila. Sa druge strane, činjenica je da potražnja za efikasnim ekonomskim institucijama ne stvara s vremenom svoju vlastitu ponudu, što zorno potvrđuje vapajuća potreba za efikasnim institucijama zemalja u tranziciji (uključujući i BiH) i njihov skroman uspjeh u stvaranju takvih institucija. Pojedine zemlje u tranziciji godinama čekaju da uvedu politike koje očigledno koriste velikoj većini građana.

Glavni izvori institucionalnih promjena su mijenjanje relativnih cijena i izmjene preferencija (North, 1997). Čini se da međunarodna zajednica, želeći potaknuti promjene institucija u BiH, naširoko koristi mehanizam izmjena relativnih cijena (putem blokiranja ili odobravanja ekonomske pomoći, ili uvjetovanjem pristupanja evro-atlantskim integracijama) pojedinih odluka u nadležnosti donositelja odluka u BiH. U slučaju da se donositelji odluka ne ravnaju po takvoj logici, ovakav pristup će imati ograničen uspjeh. Potrebno je osigurati da pogrešne odluke značajno utiču na blagostanje i samih donositelja odluka, odnosno povećati trošak odavanja neodgovornim političkim igrima. Mijenjanje formalnih pravila (zakona) je krajnji domet ovakvog pristupa promjeni institucija. A da bi ovakva politika bila učinkovita, neminovno se pažnja mora posvetiti i neformalnim ograničenjima i provedbenim mehanizmima.

Posmatrano iz ugla političke ekonomije, može se kazati da je proces institucionalnih promjena u velikoj mjeri pod uticajem strukture moći među interesnim grupama, zatim kulturne tradicije i ideologije, kao što je, primjerice, nacionalizam. Ti činioci, zavisno od smjera njihovog djelovanja, mogu učiniti lakše prihvatljivim određena institucionalna uređenja (Ruttan i Hayami 1984, 205). Zato smatramo da se u osmišljavanju 'unutarnjeg' modela za institucionalne inovacije u BiH koji bi podrazumijevao postupno umanjenje uloge međunarodne zajednice (njenu izlaznu strategiju) i aktivan odnos subjekata unutar BiH trebaju imati u vidu preporuke nove institucionalne ekonomike.

5. Zaključne napomene

Samo će one institucije biti stabilne koje imaju podršku cijelog društva. U tom smislu, može se dodati da će se institucionalna inovacija, u smislu izgradnje novih, efikasnijih i kvalitetnijih institucija, desiti jedino ukoliko bude podupirana od cijelog društva (imajući u vidu ustavno uređenje u BiH, to znači podršku sva tri konstitutivna naroda). Tegoban put izgradnje institucija u BiH pokazuje da ta podrška za sada ne postoji u dovoljnoj mjeri. Specifičnost institucionalne strukture u BiH je u tome da se pojedine institucije nastale potpisivanjem Dejtonskog (i Vašingtonskog) sporazuma, i pored njihove nefunkcionalnosti, opiru promjeni. Pitanje glasi: Na koji način stvoriti neophodnu podršku za izgradnju kvalitetnih institucija? Nova institucionalna ekonomika smatra da odgovor leži u djelovanju na neformalne institucije stvaranjem povjerenja u institucije, a ono se izgrađuje na dva načina: prvi je djelatno ukazivanje na uzajamnu ovisnost pojedinačnih i zajedničkih dobitaka i njihovu neodvojivost za sve građane u BiH, dok je drugi podizanje troškova za negativan uticaj pojedinaca ili skupina na stabilnost institucija.

Ukoliko pretpostavimo da su u našoj zemlji prije uspostave socijalističke vlasti i postojali tržišni moral i poslovno povjerenje, dokidanjem djelovanja tržišnog mehanizma i njegovim mijenjanjem državnim intervencijom u privredi, te javljanjem lobiranja (rent-seeking) koje je prisutno i u ovom tranzicionom periodu bh privrede (Prašo, 2001), obraćanje pažnje na ovaj aspekt neformalnih institucija mora pronaći svoje mjesto u proučavanju institucija u BiH.

U vezi sa formalnim institucijama, stalna zadaća svake vlade u BiH, bez obzira na njenu političku ili stranačku određenost, treba biti izgradnja institucionalne infrastrukture, što znači: osiguranje efikasnog pravnog sistema, jakih konkurencijskih zakona i regulatornog sistema koji će podržavati siguran i pouzdan finansijski sistem.

Bilješke:

ⁱ Ovakva ekonomsko-teorijska odrednica tržišta sa potpunom konkurencijom bi podrazumijevala: postojanje mnoštva firmi, savršenu informiranost, identičnost proizvoda, jednakost graničnih troškova i cijene proizvoda, niske barijere za ulazak na tržište i nepostojanje ekonomskog profita (Schiller 2000, 479). Sa druge strane, u BiH se uvodi termin aktivnog tržišta čije su karakteristike sljedeće: identičnost proizvoda kojima se trguje, postojanje zainteresiranih kupaca i prodavaca u bilo kojem trenutku, i dostupnost cijena javnosti (Međunarodni računovodstveni standard 38, navedeno prema Kovačević 2006, 6). Primjećuje se stanoviti otklon prakse od teorijskih postavki savršenog tržišta.

ⁱⁱ North, D. C. (1994). 'Economic Performance Through Time', *American Economic Review*, vol. 84, br. 3, str. 359-368.; Sen, A. (1983). 'Development: Which Way Now?', *The Economic Journal*, 93, str. 745-762.

ⁱⁱⁱ U pravnoj znanosti sličan pojam je institut ili pravna ustanova kojim se označava skup pravnih normi, odnosno osnovnih pravila ponašanja ljudi u društvu čije kršenje vodi do primjenjivanja određenih sankcija, koje zajedničkim metodom regulira različite strane istog pravnog odnosa. (pogledati u: Dizdarević 2003, 51-53).

^{iv} Ilustrativan primjer uticaja formalnih institucija na ekonomsku uspješnost dat je u radu F. Hadžića (2005): 'ANTIglobalizacija ili NEKA ograničenja primjene koncepta islamskog bankarstva u BiH', *Znakovi vremena*, Vol. 8, br. 28, str. 267-283.

^v Ove institucionalne inovacije su na moderni Zapad prenesene iz srednjovjekovnih italijanskih gradova-država, islamskih zemalja i Bizantije. Vidjeti u: North, (1994b), str. 2.

^{vi} Mogući negativan uticaj tržišta kapitala sa potpuno slobodnom prohodnošću kapitala na finansijsku stabilnost je izvan opsega ovoga članka.

^{vii} Postojala je i inicijativa za osnivanje treće berze u BiH iznesena kroz nacrt Zakona o vrijednosnim papirima Distrikta Brčko, koja nije dobila podršku Vijeća za tržište kapitala BiH uz obrazloženje da 'mala ekonomija, poput bh. ekonomije, ne može sebi priuštiti ni dvije postojeće berze, te daljnja fragmentacija tržišta kapitala predstavlja destruktivan potez i korak nazad u procesu razvoja i reformi u zemlji' (saopćenje za javnost Centralne banke BiH od 09. jula 2003; dostupno na: www.ebbh.gov.ba).

^{viii} Od ukupnog broja predmeta na sudovima i tužilaštvima u BiH (na svim nivoima) u periodu od 01.01.-31.12.2004. g. riješeno je svega oko 52 % predmeta. (Godišnji izvještaj Visokog sudskog i tužilačkog vijeća (VSTV) BiH za 2004. godinu. <http://www.hjpc.ba/reports/> pristup obavljen: 31.08.2005.) U 2005. godini ukupan broj neriješenih predmeta je povećan za 14 % i iznosi neopravdano visokih 1.325.876 predmeta. (Godišnji izvještaj VSTV za 2005, str. 56, dostupno na <http://www.hjpc.ba/docs/Template.aspx?cid=2443.2.1>, pristup obavljen 14.05.2006). Primjerice, za rješavanje jednog sudskog spora u BiH u 2004. g. bilo je potrebno 330 dana, dok je prosjek zemalja OECD znatno niži, i iznosi 229 dana (BiH - Ekonomski izvještaj za 2004, Jedinica za ekonomsko planiranje i implementaciju srednjoročne razvojne strategije BiH, dostupno na: www.eppu.ba).

Literatura:

Aron, Janine (2000). 'Growth and Institutions: A Review of the Evidence', *The World Bank Research Observer*, vol, 15, str. 99-135.

Bašić, Meho (2004). 'Savremena uloga države u ekonomiji', *Računovodstvo i poslovne finansije*, br. 3/2004, FEB, Sarajevo.

Dizdarević, Sead (2003). '*Poslovno pravo*', Globeline, Sarajevo.

Eggertsson, Thrain (1999). 'Ekonomika institucija u tranzicijskim zemljama', *Financijska praksa*, Institut za javne finansije, 23 (1) str. 63-95.

Hamzagić, Firdus (2006). 'Promjene nastale u strukturi vlasništva registrovanog kapitala', *Računovodstvo i poslovne finansije*, godina XXX, br. 3, str. 67-69.

Harriss, J., Hunter, J., i Lewis, C. M. (ed) (1995). '*The New Institutional Economics and Third World Development*', London i New York: Routledge.

Hodgson, Geoffrey M. (2006). 'What are Institutions?', *Journal of Economic Issues*, Vol.XL, No. 1, str. 1-25.

Hodžić, Kadrija (2003). '(Re)privatizacija i globalizacija', *Forum Bosnae*, br. 22/03, Sarajevo.

Kahrman, Adnan (2006). 'Procedura trgovine dionicama na Sarajevskoj berzi i prenos dionica od strane Registra vrijednosnih papira', *Računovodstvo i poslovne finansije*, godina XXX, br. 1, str. 80-87.

Kovačević, Merima i ost. (2006). '*Početak primjene MRS i MSFT*', FEB d.d., Sarajevo.

Mathews, R. C. O. (1986). 'The Economics of Institutions and the Sources of Growth', *The Economic Journal*, br. 96, str. 903 – 918.

Meier, Gerald M. i Stiglitz, Joseph E. (2001). '*Frontiers of Development Economics*', The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.

North, Douglass C. (1993). 'The New Institutional Economics and Development', *Working paper*, Washington University.

North, Douglass C. (1994a). 'Economic performance through time', *American Economic Review*, vol. 84 (3), str. 359-68.

North, Douglass C. (1994b). 'Institutions and productivity in history', *Economic History* 9411003, Economics Working Paper Archive at WUSTL.

North, Douglass C. (1997). '*The Contribution of the New Institutional Economics to an Understanding of the Transition Problem*', World Institute for Development Economic Research, United Nations University, Helsinki.

Prašo, Murat (2001). '*Ekonomika razvoja*', Univerzitetska knjiga, Mostar.

Ruttan, Vernon W., i Hayami, Yujiro (1984). 'Toward a Theory of Induced Institutional Innovation', *Journal of Development Studies*, Vol. 20, pp. 203-23.

-
- Samuelson, Paul A. & Northaus, William D. (2001). '*Economics*', McGraw-Hill Company, 17 izdanje.
- Schiller, Bradley r. (2000). '*The Economy Today*', McGraw-Hill, 8 izdanje,
- Sen, Amartya (1999). '*Development as Freedom*', Oxford University Press.
- Stiglitz, Joseph E. & Driffill, John. (2000). '*Economics*', W. W. Norton & Company Ltd., London.
- Williamson, Oliver E. (1995). 'The Institutions and Governance of Economic Development and Reform', *Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics*, The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank.
- Williamson, Oliver E. (2000). 'The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead', *Journal of Economic Literature*, Vol. 38, str. 595-613.